

La IIIième

„Semaine d' Ethnologie religieuse“ à Tilbourg [Hollande] 6—14 septembre 1922.

U »Katoličkom Listu« g. 1922. br. 29. i 30. predočio sam cilj i rad prvoga (g. 1912.) i drugoga (1913.) tečaja religijske etnologije, njihove pokretače i radnike. Ujedno sam iznio i nacrt rada za treći sastanak, određen u Tilbourgu u Holandiji za vrijeme od 6. do 14. rujna prošle godine. Za samoga kongresa obavijestio sam u »Kat. Listu« br. 38., kako je »Semaine d'Ethnologie religieuse« u svakom pravcu potpuno uspjela. Za to ide svaka čast i hvala kako požrtvovnom mecenatstvu katoličkoga Tilbourga, koji je u ovo skupo doba omogućio kongres, tako revnom tajništvu i briljantnim predavačima, koji su ga časno proveli.

Zvanični predstavnici grada i plemeniti Tilbouržani preuzeli su svu brigu i sve troškove za 186 učesnika iz svih krajeva svijeta. I to nesamo oko najpotrebnije egzistence, već od izleta, banketa i koncerata do najsitnijih dnevnih potreba tako, da ni za samo posluživanje nije moglo biti kakvih izdataka. Ova neobična ženeroznost i živi katolicizam, što su ga učesnici kongresa zapažali na svakom koraku, odjeknut će s pravom preko kontinenta i oceanâ. Jednako će i ono 45 predavanja katoličkih naučnjaka iz svih znamenitijih naroda urezati duboku brazdu za točnije i istinitije poznavanje kulture čovječanstva istočne i zapadne polutke kruglje zemaljske. Ne manje će se odlično dojmiti i jamačno izazvati na nasljedovanje uzorni primjer sloznoga, usrdnoga i bratskoga saobraćaja učenjaka iz naroda do juče na noževe zavađenih.

Predavanja i diskusije isticale su se vanrednom visinom. Otmenost dikcije; dubina sadržaja; opsežnost gradiva; objek-

tivnost i akribija u ispitivanju protivničkih mišljenja; časno poštivanje naučnjačkoga rada, makar je i drugoga idejnoga pravca; uvjerenje, da i u zabludama ima iskri istine, a do potpune istine da se čovjek sporo i mučno dovija; kolosalni objam sitnoga i napornoga istraživanja na tom zamršenom polju nauke, prekritom vilinom kosom, koja hoće da zaguši plemenitu biljku: odlike su ovoga kongresa, koje mora da imponiraju. Zato su brojni učesnici s najvećom pažnjom pratili naporni i ustrajni rad punih osam dana, danomice po cijelih šest sati. Nenazočni naučni svijet zanimao se jednako za razvoj i rezultate kongresa, kako to svjedoče brojni izvještaji u svjetskoj publicistici i literaturi.

Kratki članak ne može da iscrpe tako tešku i toliko obilatu građu. Dostaje, ako istakne najznamenitije, što je od općenoga interesa i što će da snažno utječe na daljni naučni rad u ovom pravcu.

Cijeli tečaj predavanja obuhvatao je dva dijela: generalni i specijalni.

Zadaća generalnoga dijela bila je, da predoči u kojem je danas stadiju religijska etnologija i njene pomoćne ili srodne znanosti: lingvistika, sociologija, prehistorija, psihologija. Rasprava o metodi trebala je da utvrdi, kako i iskustvo posljednjih dvaju decenija uči, da su načela kulturno historijske metode onakova, kakova u etnologiji treba da budu. Ali je kritički pogled na dojakošnji rad s ovom metodom, na osnovi uspjeha i nedostataka ove škole, iznio i mnoge pobude, kako da izučavanje znanosti religija kod kuće bolje organizira i usavrši, i opet kako da se tamo u primitivnih plemena dođe do što vrsnije folklorističke građe.

Za specijalnu raspravu odabrane su teme o žrtvi uopće, o nekim žrtvama starih naroda i današnjih plemena niže kulture napose. Zatim o inicijacijama i tajnim društvima u primitivnih, i napokon o misterijama nekih naroda pretkršćanskih.

Pored pobuda, što su ih predavači iznosili prigodom raspravljanja ovih općenih i specijalnih problema, pretresalo se još u tri naročito odabrana sata: koji su naučni radovi prema današnjem stanju znanosti u prvom redu potrebni; koja specijalna istraživanja, naročito u psihologiji, i koje specijalne etnološke misije treba da se što prije poduzmu: kako bi kulturno-historij-

ska škola pomakla etnološku znanost i osobito religijsku etnološku naprijed, da istina i na tom polju što prije slavi svoje puno slavlje.

I u moru pijeska ističu se brušenija zrnca i cackle se svjetlija. Pogotovu u lučima nebeskim. Ne će zato biti zamjerke, ako uza sve poštovanje svim učenim predavačima kažemo, da je nesamo duša i vođa, već i najdublji i najopsežniji i najviši bio radini i učeni O. Wilhelm Schmidt, profesor lingvistike i etnologije u misionarskoj družbi Riječi Božje (S. V. D.) u St. Gabrijele kraj Mödlinga kod Wiena, docenat etnologije u bečkom univerzitetu, osnivač i urednik »Anthropos«-a, glasovitoga internacionalnoga časopisa za lingvistiku i etnologiju, pokretač i glavni tajnik »Semaine d'Ethnologie religieuse«, autor mnogobrojnih epohalnih lingvističkih i etnoloških djela.

O. W. Schmidt je ovaj puta etnološku metodologiju i filologiju, svoju specijalnu struku, prepustio drugim vrsnim licima, a sam je preuzeo, da slušatelje uvede u općeni dio etnološke, religijske i sociološke znanosti, a zatim u specijalnu raspravu o žrtvi i inicijacijama, o tajnim društvima i misterijama.

Da se ne ogriješim o iskrenu i duboku kršćansku čednost ovog velikoga muža i jamačno jednog od prvaka u svjetskoj etnologiji i napose u poredbenoj filologiji, sociologiji i znanosti religija: mimoilazim njegove odlične predavalačke vrline. Iznijeti ću samo glavne misli iz njegovih predavanja; koja otvaraju poglede katoličke, po njem osnovane, St. Gabrijele škole u velike ove kulturne probleme.

U prvom svom predavanju o pređašnjoj i današnjoj zadaći religijskog etnološkog tečaja (»Tâches anciennes et tâches nouvelles de la Semaine d'Ethnologie«) crta O. W. Schmidt stanje etnologije koncem XIX. vijeka, kad se protiv apriorističkoga evolucionizma u etnologiji digao A. Lang (1898.), W. Schmid, L. v. Schröder i dr., i kad je osnovan »Anthropos« (1906.), da u internacionalnom časopisu okupi etnološke i lingvističke naučnjake i misionarske radnike u primitivnih plemena. Ova strogo objektivna istraživanja srušila su za kratko vrijeme bazu sociološkoga evolucionizma. Činjenice dokazale su, da se ne mogu održati tada vrlo raširene hipoteze J. Bachofena i osobito L. H. Morgana o početnom promiskuitetu, o ženidbi u skupinama (Gruppenehe), o matriarhatu pred patriarhatom, o rodu i ko-

ljenu prije individualne porodice i t. d. Prvi etnolozi Engleske, Amerike i Njemačke na pr. W. H. Rivers, R. H. Lowie, W. Wundt (na osnovi djela W. Schmidta »Die Stellung der Pygmäenvölker«) i t. d. dokazuju: »*da nije otkriveno ni jedno pleme u svijetu, koje bi se podalo seksualnom komunizmu tako, da bi razorilo individualnu familiju*«. (Isp. Anthropos T. XIV.—XV. (1919.—1920.) p. 1125.). Jednako su stručnjaci pobili i napustili i ostale Morganove hipoteze, i stali na stajalište, što ga dokazuju činjenice u najstarijih primitivnih plemena, da je monogamska individualna familija korijen roda, koljena i plemena. Analogno uzmiču prvi savremeni naučnjaci i u znanosti religija. Činjenice u primitivnih plemena dokazuju, *da se postupna evolucija religije od sirovih, grubih, nesavršenih počela u uglađenije, savršenije i više ne može održati*. Najstarija plemena: Pigmeji, Tasmanci, neki Australci i t. d., kakogod su inače na najnižem stupnju kulture, *vjeruju u jedno osobno Najviše Biće*. Ta je neosporna činjenica obratila A. Langa od gorljivog pristaše Tylorovog animizma k tako zvanom preanimističkom monoteizmu. Slično je postupio i: J. M. Leuba (1912.), K. Th. Preuss (1914.), N. Söderblom (1916.), K. Oesterreich (1917.—1920.), A. R. Swanton (1917.), A. L. Kroeber, R. B. Dixon, A. W. Nieuwenhuis i drugi, sve ako i neki od njih kolebaju i izjavljuju, da je to zagonetka kao i postanje jezika, familije i t. d. (Isp. R. Lasch: »Einführung in die vergleichende Völkerkunde u Dr. G. Buschan: Illustrierte Völkerkunde, Stuttgart 1922., p. 40.).

Ovaj veliki preokret u etnologiji proizvela je nova historijska metoda u proučavanju folklorističkoga gradiva. Mnogo je doprinjela i specijalna »kulturno-historijska« metoda, kako su je osnovali i razvili Graebner, Ankermann i Schmidt. A ne malih zasluga imade i »Semaine d'Ethnologie religieuse« g. 1912. i 1913. *Najočitije odstupanje od evolucionizma i najodrešitije približavanje kulturno-historijskoj metodi* opaža se u američkih etnologa. To je t. zv. »škola amerikanista«, u kojoj se ističu naučnjaci: Fr. Boas, R. B. Dixon, R. H. Lowie, G. C. Wheeler, C. Wissler, A. Kroeber, I. R. Swanton, E. Nordenskiöld, Fr. Krause, E. Sapir. [Isp. Anthropos XIV.—XV. (1919.—1920.) p. 546.—583.; W. Schmidt: Die Kulturhistorische Methode u. die nordamerikanische Ethnologie; zatim: Anthropos XVI. do XVII. (1921.—1922.) p. 487—519.; W. Schmidt: Die Abwen-

dung vom Evolutionismus u. die Hinwendung zum Historizismus in der Amerikanistik]. Na osnovi ovoga razvoja znanosti moglo bi se reći, da je *evolucionizam u etnologiji i njenim odrazim granama: u sociologiji i znanosti religija doživio putpuni slom*. Ali primjećuje W. Schmidt: povijest znanosti uči, da nesaamo u širim razredima već i u pravo naučnim krugovima treba duže vrijeme, da neko u sebi završeno rješenje bude posvud i javno priznato (Anthropos XIV.—XV. (1919.—1920.) p. 1126. Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte in der Schule). Zato je zadaća ove »Semaine« potaknuti na daljna istraživanja, organizirati ih, tražiti direktne veze sa kompetentnim istraživačima, priređivati nove ekspedicije u dojako neispitana plemena niže kulture i t. d.

Dok je ovo predavanje strogo naučno i više kritičko, iznio je O. W. Schmidt drugom prigodom u pučkom znanstvenom predavanju pozitivno izgrađen sistem, kako on i St. Gabrijevska kulturno-historijska škola sebi zamišljaju *postanje i razvoj ljudskoga društva*. (Die socialen Formen der Kulturkreise). O tom raspreda naučno djelo: Schmidt-Koppers, Voelker und Kulturen, 2. Teil, 8°, Regensburg, Habel 1922.

Schmidt konstatira na osnovi kulturno-historijske metode tri stepena u razvoju ljudske kulture: I. *Prakultura*. Nju karakteriše: jaka individualna porodica, monogama, trajna, afektivna. Plemenski, državni osjećaj vrlo slabo razvijen. II. *Primarne kulture: 1. Nomadska kultura*: Porodica, još jača, razvila se u veliku familiju sa prepotentnim pravom prvorođenca — Patriarkat; plemenski — državni osjećaj još uvijek slab; kapital se sabire u obliku brojne stoke. — 2. *Totemistička kultura*: Porodica počinje da slabi; vrijednost žene pada (poligamija); Patriarkat jak, ali se razvija i smisao za pleme — državu uredbom totemizma, inicijacijom mladića i na njoj (prema godinama inicijacije) osnovanim klasama, nadmoćnijim pravima muževa; grad postaje državom. — 3. *Kultura materinskoga prava* (Mutterrechtliche Kultur): Porodica poremećena vlašću žena, djeca primaju baštinu po materi — Matriarkat; poligamija, poliandrija; muževi reaguju i osnivaju tajna društva; selo je država; ženidba prema dvorazrednom sistemu. — *Iz Prakulture razvile su se sve Primarne kulture*. Ali ne postupno, kao da se 3 razvio iz 2 a ovaj iz 1, dok je moguće i

činjenice dokazuju, da različite Primarne kulture postoje paralelno jedna pored druge, dakle su se i razvijale iz Prakulture nezavisno jedna od druge u tri različna pravca. III. *Sekundarne kulture* nastaju opet ne razvojem iz Primarnih, već *miješanjem* različnih pravaca Primarne kulture. Tako se može konstatirati: 1. miješanje II. 2. sa II. 3. Time nastaju četiri i osamrazredni sistemi za ženidbu. Grad se veže sa selom. — 2. Miješanje II. 1. sa II. 2. Tu nastaje kultura slobodnoga materinskoga prava (Freimutterrechtliche Kultur). Žene obrađuju tlo. — 3. Miješanje II. 1. sa II. 2. i III. 1. U ovom se konglomeratu istrjebljuje materinsko pravo i totemizam; osniva se država i visoka kultura; nastaje podaništvo i ropstvo, plemstvo i kraljevstvo, napokon i feudalizam.

U raspravama o specijalnim religijski etnološkim problemima iznosi O. W. Schmidt iznajprije: što mi uopće znamo o žrtvi u različnim kulturnim okruzima (Notions générales sur le sacrifice dans les cycles culturels). Evolucionisti različnih škola drže, da je žrtva ili ostatak gozbe prikazane pokojnicima (Tylor) ili totemističko blagovanje (R. Smith) ili magički obred (Frazer). Kulturno-historijskom metodom dokazano je, da u *Prakulturi nema žrtvovanja pokojnicima, ni magije, ni totemizma*. Ne može dakle potjecati od tih uredbi ni žrtva. U većine Pigmeja postoji zabrana blagovati prvine plodova određenoga drveta (na pr. kod Minkopana Andanima). To će biti žrtvovanje prvina. Ali je to u tako neznatnoj mjeri, da se ne može smatrati kao da tu sitnicu daju Najvišem Biću za blagovanje. Australci uopće ne poznadu žrtve. Jednako nema žrtve u vrsti Prakulture zvanj Bumerang. Možda, misli Schmidt, destrukcija dara ne pripada nužno pojmu žrtve, onda se i ono darovanje ili ostavljanje prvina od plodova može zvati žrtvom. Svakako se vazda prikazuju darovi, koji podržavaju ljudsko življenje. Tim prikazivanjem dara hoće čovjek da prizna, kako je Više Biće suvereni gospodar života ljudskoga. U Primarnim kulturama javlja se već vrsta magije. Na pr. u totemističkom okrugu je žrtva ne toliko poštovanje Višega Bića već neka sila, da ga čovjek na što skloni. U okrugu materinskoga prava žrtvuje se pokojnicima. U sekundarnim kulturama javljaju se već i ljudske žrtve, osobito robova. Tu i blaguju od ljudskoga žrtvovanoga mesa. Ekspiatorne žrtve

rjeđe su, i teže ih je istumačiti, pogotovu ako su vezane sa supstitucijom. — Žrtva nije u Prakulturi vezana na molitvu, makar postoji i jedna i druga. (Isp. W. Schmidt, *Ethnologische Bemerkungen zu theologischen Opfertheorien*. Moedling 1922.).

Drugo specijalno, kulturno-religijski znamenito i teško pitanje, što ga tretira O. W. Schmidt glasi: *Initiation tribale et société secrète et mystères ethnique* (Isporedi: *Der Mensch aller Zeiten III*. A. W. Schmidt, *Die menschliche Gesellschaft*, Lieferung 28. sq. 1922.). Kao u svemu predočuju evolucionisti i inicijacije tribusâ, tajna društva, bratstva (konfraternitete), udruženja (klubove) i misterija primitivnih plemena i pretkršćanskih historijskih naroda, da su se razvijale postupno u izravnom pravcu jedna iz druge. Korijen svim tim institucijama da su tribalne inicijacije. Kulturno-historijska škola tvrdi naprotiv, da svaku ovu pojedinu instituciju treba proučiti pojedinačno, naročito priproste, jednostavne forme u svakom pojedinom kulturnom okrugu napose. Rezultat toga proučavanja i uzamjениčnoga poređivanja bit će: 1. da među tim institucijama postoji bitna razlika; 2. da ta razlika zavisi o prirodi kulturnog okruga, kojemu dotični obred ili institucija pripada; 3. da su različni razlozi, koji u određenom kulturnom okrugu proizvode dekompoziciju tribalne inicijacije i radaju tajna društva; 4. da su različni putevi, kako se miješaju izvjesne forme inicijacije i tajnih društava, i kako su onda iz tih mješavina nastala magično-religijska bratstva, klubovi i napokon misterija. — Ovo detaljno i objektivno istraživanje iznosi i ovaj nada sve znamenit, a po teoriju i po evoluciju koban fakat: da se ove institucije u pojedinim kulturnim okruzima razvijaju tijekom dugoga vremena *potpuno nezavisno jedna od druge*, da nastaju *jedna pored ili izvan druge*, dakle u formi ||||| a ne jedna iz druge u formi → → → → →

Tako su na pr. već u različnim okruzima *Prakulture različne* forme inicijacije, a tajnih društava nema tu nigdje. — U *Primarnoj* kulturi: a) i to u *nomadskoj* nema gotovo inicijacije ili je sasvim rudimentarna; b) u *totemističkoj* je ona jezgra tribusa i dobnih klasa, ali samo u muških; c) u *dvorazrednoj* primitivno agrikulturnoj sa materinskim pravom: nema inicijacije muških, a ženskinje vrše je unutar familije u formi nekih ilustracija. — Radi prevlasti žene sastaju se muškarci tajno i

stvaraju iz opozicije protiv žena, da ih podvrgnu, *tajna društva*. Dakle tajna društva nastaju ne kao dekompozicija tribunalne inicijacije dječaka, već zapravo radi socijalne revolte. Stvaraju se izvan tribusa i protiv njega: intertribusno, a u daljnjem raširivanju: internacionalno. Protiv ženskih božanstva štiju ovi muške pradjedove, od kojih potječu. Ideja duševnoga, ne tjelesnoga življenja pokojnika, rađa ideju duše odijeljene od tijela. Otud se razvija animizan. Prigodom ceremonija oblače se na neobični zastrašni način. Upotrebljavaju lubanju kao simbol pokojnika. Lubanju zamjenjuje kasnije maska. — Širenjem tajnih društava i upadanjem Nomada u okruge totemističke i matrijarkalne: nastaju u *Sekundarnim kulturama mješavine*. Pravila i zakona miješanju nema. Isti elementi utječu u različnim okružnim sukobima različnom snagom jedan na drugoga. Zato ima mnogo varijacija, koje treba pojedinačno istražiti, ma da ima tipičnih mješavina. Biva to većinom u doba historijsko. Tajna društva gube karakter socijalni i postaju *magička i religiozna bratstva*. Nomadi, inteligentniji od ostalih okruga, počinju idealizirati i racionalizirati tajna društva. Tu je sada izvor sistematskim i zapletenim mitologijama. Tu su i prva vrela esoteričke *filozofije* u prvim počecima (Kina, Indija, Perzija, Grčka). *Nema dakle prirodne ascendentne evolucije iz jednoga praznora, a pogotovu nije moguće iz takovih slučajnih mješavina izvesti pojavu kršćanstva* sa njegovim svijetlim i čistim idejama, ritima i sakramentima.

Ova programatična predavanja O. W. Schmidta kazuju nam niz misli, oko kojih se u detaljima kretala ostala brojna predavanja. Kako su god i ova i znamenita i puna novih otkrića, utvrđenih kulturno-historijskim istraživanjima naučnjaka specijalista: ne dopušta nam prostor i pravac »Bogoslovske Smotre«, da ih na tanko iznosimo. Opet treba da barem neka naročito spomenemo.

Drugi generalni tajnik »Semaine« O. Pinard de la Boullaye D. I. istaknuo se neobičnim pravim francuskim espritom. Kao prvoklasni konferencier predočio je on »La méthode historico-culturelle«, njene karakteristike, postupak i granice. Jednako je lijepo izložio u drugom predavanju: »La Psychologie experimentelle de la méthode historico-culturelle« i u trećem: »La méthode philologique«. Ali treba priznati, da su od njega

bili mnogo dublji i obrazloženjima mnogo jači: rektor milanškoga sveučilišta glasoviti filozof *O. Gemelli* u predavanju: »*Etudes psychologiques sur la prière*« i odlični filolog luvenškoga sveučilišta *A. J. Carnoy* u predavanju: »*Langues et cultures des peuples Indo-européens*«. Pravu je senzaciju i oduševljenje pobudio bečki univerzitetski profesor Dr. *Menghin* svojim predavanjem: »*Prähistorische Archäologie und Kultur-historische Methode*«. Egzaktnim istraživanjem konstatirao je ovaj priznati naučnjak: 1. da se čitavi razvoj ljudske kulture uistinu izvršio tako, da su se stvarali i razgrađivali kulturni okruzi, kako to nepobitno dokazuje prehistorijska arkeologija; 2. da se kulturni okruzi, što ih može da rekonstruirati prehistorijska arkeologija, barem od česti pokrivaju s onima, što ih postavlja etnografija. Tako prehistorija barem djelomično potvrđuje savremene rezultate etnološke, kako ih iznosi kulturno-historijska škola. — Učena predavanja: astronoma *O. Kreichgauer-a* (S. V. D.): »*Mystères astronomico-religieux dans l'Amérique*« i prof. bečkoga sveučilišta egiptologa Dra *Junker-a*: »*Die Mysterien des Osiris*« dokazala su sa ostalim specijalnim predavanjima — i ljubljanski prof. Dr. *L. Ehrlich* je časno izveo svoju temu: *Tribal Initiation and Secret Societies in Australia* — kako konkretne činjenice potvrđuju principe kulturno-historijske škole. — Neobično duboko dojimala su se predavanja otaca misionara osijedelih među primitivnim plemenima na pr.: *O. Winthuis* M. S. C.: *Der Ingiët Geheimbund auf Neupommern*, *O. Viegen* M. S. C.: *Société secrète des Marind (Nouv. Guinée Néerl.)*, i opet mladih energičnih sila na pr.: *O. Schebesta* S. V. D.: *Die Formen des Opfers und seine Verbreitung in Afrika*, *O. Koppers* S. V. D.: *Economie et ergologie des cycles culturels*, i: *La religion des Fuégiens (Amérique Mérid.)*. Ovo posljednje predavanje požrtvovnoga i učenoga pomagača *O. W. Schmidta* izmamilo je mnogom slušatelju suze na oči, kad je onako toplo u detaljima predočio pleme Jamana, na umoru na Ognjenoj Zemlji, kod kojega je prošle godine boravio i koje ga je inicijacijom primilo u svoj mali tribus od 70 lica. To je pleme Darwin pred 90 godina proglasio areligioznim i kanibalskim. *Koppers* je konstatirao, da to pleme pripada Prakulturi, okruga tasmanskoga (nigritskoga), i da ispovijeda čisto vjerovanje u Najviše Biće, koje zove Vata-

uineuva, da vjeruje u neumrlost, da je strogo moralno iz religioznih motiva, da nema žrtve i eksternoga kulta, ali da se moli kratkim rečenicama Najvišem Biću.

Ovaj kratki i nepotpuni prijedlog velikoga rada religijsko-etnološkoga kongresa u Tilbourgu pokazuje očevidno, od kolike je znamenitosti katolička St. Gabrijelska škola za etnologiju uopće, a za razvoj poredbene znanosti religija napose. Sigurno je, da ta škola otvara nove vidike u teologiju i sociologiju narodâ i da je katolički teolog u vlastitom interesu mora da budno prati. To je jamačno i razlog, da je Sveta Stolica (ljetos prvi puta) izričitim telegramom preko kardinala Gasparri-a zahvalila na pozdrav »Semaine de l'Ethnologie religieuse« i radu kongresa podijelila svoj apostolski blagoslov. Za dvije ili tri godine biti će četvrti sastanak ove »Semaine«. Engleska i Italija pozvale su generalno tajništvo, da se taj puta u njihovim zemljama održi »Semaine«. Dotle će »Anthropos«, kao i do sada, marno pratiti svjetski etnološki i specijalno religijski rad učenoga i misionškoga svijeta.

Dr. Fran Barac.